

Розділ 4. ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА У СУЧАСНІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ

© 2009

Біляковська О.О.

ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Творчий пошук найбільш ефективних форм організації та технологій навчання продовжувався протягом усього історичного поступу освіти. Вочевидь, що він триватиме, удосконалюватимуться уже визнані навчальні технології, виникатимуть та розвиватимуться нові. Сучасна школа стає відкритою для освітніх перетворень та нововведень, адже саме тут плекається та формується майбутнє держави та нації. Освіта і наука є основою науково-технічного прогресу, його двигуном, сприяють активному розвитку суспільства. Досвід розвинених країн показує, що саме освіта й наука забезпечують їм не лише пріоритетність у новітніх технологіях, а й дають можливість забезпечити високий рівень життя своїм громадянам.

У зв'язку з інтеграцією до Європейського освітнього простору у вищих навчальних закладах упроваджується кредитно-модульна технологія навчання, головне завдання якої активізувати самостійне навчання студентів, що стає основою навчальної діяльності, спонукати їх до систематичної щоденної навчальної праці, створити умови для демократичного вибору навчальних дисциплін, курсів з метою їх якісного засвоєння у визначені студентом оптимальні терміни.

З метою забезпечення наступності у навчанні між учнями старшого ступеня школи і першокурсниками, які навчаються за кредитно-модульною технологією завдання пошуку модульних підходів у навчанні старшокласників є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Здійснюючи дослідження, було виявлено, що проблема модульної організації навчання висвітлена у низці досліджень як вітчизняних науковців (А.М.Алексюк, І.І.Бабін, В.І.Бондар, В.О.Рябова, П.І.Сікорський, А.В.Фурман, Н.М.Терещенко, Н.І.Шиян та ін.), так і зарубіжних учених (К.Я.Вазіна, Є.В.Сковін, П.І.Третьяков, М.А.Чошанов, П.А.Юцявічене, J.Russel та ін.). Водночас вивчення теоретичних засад, аналіз і систематизація різних підходів до організації модульного навчання засвідчили, що модульні технології не є новими для української школи, активно досліджуються науковцями і педагогами, проходять апробацію.

Формулювання цілей статті... Мета статті – показати переваги модульного навчання як однієї з провідних навчальних технологій, яка суттєво допоможе вчителю оптимізувати навчальний процес, підвищити продуктивність праці учнів, а окрім цього, забезпечить технологічну наступність навчання у загальноосвітньому навчальному закладі і ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження... Модульне навчання можна розглядати як вдосконалений варіант програмованого навчання, головна мета якого – задовольнити індивідуальні потреби у навчанні. Воно увібрало, інтегрувало у себе все прогресивне, що було у педагогічній теорії та практиці й збагатившись елементами програмованого навчання (В.П.Беспалько, Н.Ф.Тализіна, Ю.І.Машбиць), проблемного навчання (М.І.Махмутов, І.Я.Лернер, В.Оконь), теорією укрупнення дидактичних одиниць (П.М.Ерднієв, В.Ф.Шаталов), формування системності знань (Л.Я.Зоріна), диференційованого навчання (М.Шахмаєв, П.І.Сікорський, І.М.Осмоловська), теорією оптимізації навчання (Ю.К.Бабанський) виділилося у цілісну технологію, яка уможливує ефективне навчання на всіх етапах освіти. У Токіо 1972 року на конгресі ЮНЕСКО було офіційно прийнято модульну систему навчання як найпрогресивнішу.

У ході педагогічного пошуку виділено різні підходи щодо визначення сутності модульного навчання. Так, за П.Юцявічене “модульне навчання – це комбінована система навчання, яка обов'язково містить підсистему адаптивного програмного управління, частіше всього з'єднану з підсистемою самоуправління. Елементом цієї системи є модуль, який дозволяє учневі активно і по можливості самостійно оволодіти певною сумою знань і вмінь, зокрема, тією частиною, яка необхідна для реалізації суб'єкт-суб'єктних відношень між педагогом і учнем в процесі навчання” [10, с. 140-141]. На думку, А.В.Фурмана “модульне навчання – це пакет науково-адаптованих програм для індивідуального навчання, що оптимізує на практиці академічні та особисті досягнення учня з певним рівнем попередньої підготовки. Воно здійснюється за окремими функціонально-автономними вузлами, відображеними у змісті, організаційних формах і методах, тобто за модулями, призначення яких розв'язати конкретне коло психолого-педагогічних завдань” [8, с. 98]. В.І.Бондар вважав, що “модульне навчання – процес засвоєння навчальних модулів в умовах повного дидактичного циклу, який включає мету і завдання, мотивацію на якісне засвоєння, зміст (навчальний модуль), методи і форми прямої, опосередкованої та самостійної навчально-пізнавальної діяльності, корекцію, самооцінку й оцінку результатів засвоєння знань, умінь та навичок, що входять до його структури” [1, с. 21]. Дослідниця В.О.Рябова зазначає, що “модульне навчання – інноваційний підхід в організації навчального процесу, який реалізує системно-діяльнісну стратегію управління педагогічною взаємодією: а) багатоаспектно (змістовий, методичний, організаційний, комунікативний, дидактичний,

методологічний і загальноосвітній модулі); б) поетапно (модульна тема і навчальна програма, модульний урок і програмово-методичний комплекс, об'єднання шкільних модулів і модульно-розвивальна система освіти); в) поліконцептуально (модульне навчання як передовий педагогічний досвід, дидактичний принцип, технологія навчання, наукова теорія та освітня система)" [5, с. 4].

Окрім цього, кожен із дослідників вніс вагомий внесок та окреслив своє бачення розвитку модульного навчання. Так, П.Юцявічене було сформульовано провідні принципи модульного навчання: модульність; структуризація змісту навчання на відокремлені елементи; динамічність; гнучкість; усвідомлена перспектива; різнобічне методичне консультування; паритетність. Дослідницею розкрито суть модульного навчання, а саме: учень майже самостійно може працювати з індивідуальною навчальною програмою, яка містить цільову програму дій, банк інформації та методичне керівництво; функції педагога варіюються від інформаційно-контролюючих до консультативно-координуючих. Крім того, модульне навчання відрізняється від інших навчальних систем тим, що його зміст подано у закінчених, самостійних комплексах – модулях, які одночасно є і банком інформації, і методичним керівництвом для засвоєння; взаємодія педагога і учня в навчальному процесі здійснюється на цілком іншому підґрунті учень за допомогою модулів самостійно може досягти певного рівня підготовки; до того ж сам процес модульного навчання вимагає дотримання суб'єкт-суб'єктного паритетного взаємовідношення [10, с. 10-11]. П.І.Третьяков зазначав, що модульне навчання "відрізняє проблемний підхід, творче відношення учня до навчання". Зокрема, "гнучкість його пов'язана з диференціацією і індивідуалізацією навчання на основі діагностики, що постійно повторюється з ціллю визначення рівня знань, потреб, індивідуального темпу навчальної діяльності учня" [7, с. 15].

Відомо, що сучасна наука характеризується надзвичайно швидким зростанням обсягу наукових знань та високим рівнем експериментально-теоретичних узагальнень. Із зростанням обсягу інформації виникають певні труднощі у її засвоєнні. Традиційна система навчання із домінуючим пояснювально-ілюстративним методом, який знаходить своє втілення на комбінованих уроках, що здебільшого переважають у загальноосвітній школі, не може розв'язати даної проблеми. Адже більшість учителів надає перевагу освітнім цілям, ставлячи знання учнів за самоціль, спонукаючи їх до запам'ятовування безлічі наукових фактів знання яких не є життєво важливими. Це призводить до спотворення цілісної картини наукових знань, які в уяві учня проходять як окремі факти, закони та концепції, водночас стають „відірваними від системи життєвих цінностей та настанов учня. Він повинен вивчати та вважати важливим те, що він сам важливим для себе не визнає, а це, в свою чергу, не дозволяє учневі повноцінно сприймати та засвоювати матеріал" [3, с. 10]. Саме тому актуалізується проблема між зростаючим обсягом навчальних знань та ефективними підходами до організації їх засвоєння. Розширення обсягу змісту, на думку науковців, ставить проблему "стиску" (генералізації) навчальної інформації.

З огляду на це, важливими, на наш погляд, є наукові пошуки М.А.Чошанова, автора технології проблемно-модульного навчання, в основу якої покладено принципи системного квантування, проблемності, когнітивної візуалізації, опори на помилки та модульності. Принцип системного квантування становить основу теорії "стиску" навчальної інформації. Терміном "стиск" автором визначає узагальнення, укрупнення, систематизацію, генералізацію знань.

Вченим зазначено, що перевагами даної технології є: спрямованість на формування мобільності знань, гнучкість методу і критичність мислення учнів; варіативність структури проблемного модуля; диференціація змісту навчального матеріалу; забезпечення індивідуалізації навчальної діяльності; різноманітність форм і методів навчання; скорочення навчального часу без шкоди для глибини і повноти знань учнів; ефективна система рейтингового контролю і оцінювання засвоєних учнями знань [9, с. 28].

Слід зауважити, що М.А.Чошанов для визначення проблемно-модульного навчання використовує термін "технологія". Вважаємо, що технологією навчання можемо називати таку систему, у якій охоплено і визначено всі ланки навчального процесу – від початкового етапу (змісту і організації навчання) до заключного етапу (оцінювання).

Термін "технологія" (з грец. – "знання про майстерність") у педагогічну практику увійшов з виникненням необхідності наукового обґрунтування закономірностей пошуку оптимальної сукупності методів і засобів організації навчально-виховного процесу. Технологія навчання, як зазначає С.У.Гончаренко (за означенням ЮНЕСКО) – "це системний метод створення, застосування й визначення всього навчання і засвоєння знань з урахуванням людських і технічних ресурсів та їх взаємодії, що ставлять своїм завданням оптимізацію освіти" [2, с.331].

Позаяк технологія навчання є процесуальною частиною системи навчання, що взаємозв'язана з дидактичними процесами, засобами та організаційними формами навчання, а тому є детально продуманою моделлю спільної навчальної і педагогічної діяльності у проектуванні, організації і проведенні навчального процесу, яка зможе забезпечити комфортні умови для його учасників. Зокрема, педагогічна технологія реалізує ідею цілковитого управління навчальним процесом.

Аналізуючи навчальний процес у загальноосвітніх навчальних закладах, зауважимо, що у процесі навчання у початкових та середніх класах основної школи кількість теоретичних відомостей є мінімізованою, учні переважно знайомляться із термінологією, послідовно нагромаджуючи знання. До того ж знання мають розвивальний характер, тому зв'язок між мінімальною дозою навчального матеріалу й урочним алгоритмом є виправданим. Однак із переходом у старші класи проходить нагромадження кількості елементів теоретичних знань, практичних дій. Тому "тематичне проектування навчального матеріалу на структуру процесу засвоєння знань є малоефективними з огляду на такі причини: 1) на малу дозу навчального матеріалу відводиться небагато часу, що не дозволяє зорганізувати повноцінний процес засвоєння знань, здебільшого випадають важливі його компоненти: розуміння, запам'ятовування, повторення; 2) у таких умовах важко технологізувати навчальний процес, організувати динамічно цілісне повторення; 3) подрібнене вивчення елементів знань не сприяє їх генералізації, системному структуруванню; утруднюється дія принципу системного підходу" [6, с. 318]. З огляду на це вважаємо доцільним навчання старшокласників за модульною технологією.

Узагальнення і систематизація наукових підходів до організації модульного навчання дало змогу визначити спільні риси, зокрема: 1) основою модульного навчання є завершений блок навчальної інформації (модуль); 2) зміст навчального предмета подається логічно завершеними частинами теоретичних і практичних знань з метою вдосконалення процесу управління засвоєння; 3) створення модульних навчальних програм, модульних посібників та підручників; 4) уможливаються паритетні стосунки між суб'єктами навчального процесу; 5) вдосконалюється система контролю й оцінювання знань; 6) процесуальність контролю й оцінювання здобутих знань спонукає учнів до систематичної навчальної праці, активізує навчально-виховний процес, підвищує його ефективність.

Слід зазначити, що модульне навчання вважається результативною технологією навчання у багатьох середніх школах Англії та Шотландії. А вже близько 70% учнів, які навчаються за модульною технологією можуть демонструвати знання на рівні "А" і "В" (високих оцінок за англо-американською системою оцінювання навчальних досягнень). Підготовка модулів і організація модульного навчання в багатьох школах США і Західної Європи ґрунтується на п'яти принципах: 1) максимально ефективно використовувати час учителя (це можливо тоді, коли сам учень приходить до учителя за консультацією); 2) максимально ефективно використовувати час учня (цьому допомагає сам модуль і його оснащення ТЗН); 3) найголовніше – вчителі, і учні повинні розуміти і приймати як істотне мету навчання; 4) учні можуть стати непоганими вчителями. Допомога в навчанні (пояснення мети навчання, навчального матеріалу) є одним з основних компонентів системи модульного навчання; 5) оволодіння навчальним матеріалом є обов'язковим. Критерії, що відображають рівень оволодіння, вказуються учням у модулі. Усний контроль проводиться з метою підтвердження розуміння учнем мети навчання. В письмових контрольних завданнях вимагається правильно відповісти на 80% поставлених запитань [4, с. 75]. Зокрема перевага, на думку деяких учених, має надаватися тестовим формам контролю з об'єктивним комп'ютерним оцінюванням.

Окрім того, проаналізувавши і систематизувавши доробки вчених з проблеми модульного навчання, відзначимо важливість такого компонента як оцінювання. Існуючі системи контролю та оцінювання недостатньо відповідають особливостям методів і форм модульного навчання, яке розширює спектр самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів, використовуючи рейтингове оцінювання.

Модульна технологія навчання і її підсистема – модульне оцінювання з рейтинговими показниками створюють усі умови для безекзаменаційного максимально об'єктивного підсумовування результатів навчання. Рейтингова система на відміну від інших: дає можливість визначити рівень підготовки кожного учня на певному етапі навчального процесу; дозволяє диференціювати значущість оцінок, що одержані за виконання різних видів робіт (самостійна робота, поточний, підсумковий контроль, тренінг, домашнє завдання, творча робота та ін.); у поточній та підсумковій оцінці відображає кількість зусиль затрачених учнем; підвищує об'єктивність оцінювання знань учнів; створює умови для здорового змагання, чесної конкуренції серед школярів. Ще однією формою підсумкового контролю може бути безоцінкова. При узагальненні та систематизації знань у модульному контролі можна використовувати критеріально-орієнтований підхід до оцінки, використовуючи при цьому дихотомічну шкалу виду "зарах." чи "незарах.". Це судження виноситься на основі інтегральної оцінки, яка виставляється за виконання контрольної роботи, зокрема, це може бути тест. Наприклад, у профільних класах вивчаються непрофільні навчальні предмети з домінуючими ознайомлювальними цілями, тому підсумковий запис може бути: "зарах.", "прослухав" та ін.

Знання, які учень одержує в загальноосвітній школі є базою, на основі якої будується його подальша освіта. А тому успішний результат навчання у вищому закладі освіти значною мірою залежить від того, якими знаннями взагалі, а особливо вміннями в галузі пізнавальної діяльності, тобто уміннями вчитись, озброїла своїх випускників школа. Саме школа і насамперед програми, методи навчання і оцінювання повинні враховувати створення умов для виявлення пізнавальної активності учнів. Практика ж показує, що перехід учорашніх школярів від класно-урочної системи навчання до переважно самостійних занять часто супроводжується великими

труднощами. Невміння студентів-першокурсників перебудувати способи навчальної діяльності відповідно до нових умов може викликати почуття розгубленості, невдоволення і зумовити негативне ставлення до навчання загалом. В процесі модульного навчання кожен учень залучається до активної й ефективної навчально-пізнавальної діяльності, працює з диференційованою за змістом та дозою допомоги програмою. Відбувається індивідуалізація, диференціація контролю, самоконтролю, корекції, консультування, ступеня самостійності. Важливим є той факт, що у процесі модульного навчання учень має змогу самостійно реалізуватися, а це сприяє мотивації його учіння. Дана система навчання гарантує кожному учневі освоєння стандарту освіти й просування на вищій рівень навчання.

Окрім цього, у процесі навчання за модульною технологією зазнає істотних змін підготовка вчителя до навчальних занять. Адже тепер його зусилля скеровані на організацію процесу навчання таким чином, аби створити оптимальне й комфортне навчальне середовище, у якому проходитиме ефективне управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів для досягнення спільної дидактичної мети.

Висновки... Таким чином, використовуючи модульну технологію, вчитель розширює свої можливості щодо ефективного управління навчальним процесом. Зокрема, він оптимально прогнозує результати навчання учнів, а також має можливість забезпечити технологічну наступність у подальшій навчальній діяльності школярів.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
3. Освітні технології / За ред. О.М. Пехоти. – К.: "А.С.К.", 2002. – 255 с.
4. Пащенко М. Модульні програми у навчально-виховному процесі // Рідна школа. – 2000. – № 2. – С. 74-75.
5. Рябова В.О. Порівняльна ефективність модульних технологій навчання в загальноосвітній школі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1999. – 18 с.
6. Сікорський П.І. Теорія і методика диференційованого навчання. – Л.: СПОЛОМ, 2000. – 421 с.
7. Третьяков П.И., Сенновский И.Б. Технология модульного обучения в школе. Практико-ориентированная монография / Под ред. П.И.Третьякова. – М.: Новая школа, 2001. – 352 с.
8. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання – система педагогічних інновацій // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 3. – С. 96-108.
9. Чошанов М.А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения: Методологическое пособие. – М.: Народное образование, 1996. – 160 с.
10. Юцявичене П.А. Теория и практика модульного обучения. – Каунас: Швиеса, 1989. – 272 с.

Анотація

У статті розглядається проблема застосування модульної технології у загальноосвітніх навчальних закладах. Автор розкриває можливості даної технології як ефективного засобу управління навчальним процесом.

Аннотация

В статье рассматривается проблема применения модульной технологии в общеобразовательных учебных заведениях. Автор раскрывает возможности данной технологии как эффективного средства управления учебным процессом.

Подано до редакції 06.04.2009.

© 2009

Волощук А.М.

ПРОФІЛАКТИКА АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗОНИ РАДІОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Поведінка людини є зовнішнім вираженням її внутрішнього світу, всієї системи її життєвих цінностей, ідеалів, установок. Причому знання людиною визначених норм і правил недостатньо для регуляції її поведінки, якщо вони не засвоєні нею свідомо і не прийняті як власні переконання. Одиницями поведінки є вчинки, в яких формуються і в той же час виражаються позиція особистості, її моральні переконання.

В сучасному розумінні розвиток людини в суспільстві (соціалізація) є стихійним (його результати залежать від соціально-економічних і соціально-культурних умов в суспільстві), відносно спрямованим (держава проводить економічну, законодавчу та соціальну політику), відносно соціально контрольованим (суспільство і держава створюють умови для розвитку людини), самозмінюваним людиною (більш чи менш свідомо) в просоціальному, антисоціальному чи асоціальному напрямках.

Суть асоціальної поведінки полягає в неприйнятті особою цінностей та норм суспільства, ігноруванні суспільних вимог. При цьому особистість не атакує вимоги суспільства, не є до них ворожою, а лише байдужою, ізольованою, такою, що уникає суспільних обов'язків [10, с. 34].